

300 éve a Hajósi Szűz Anya oltalmában



A nő a társadalomban és a családban II. Szűz Mária tisztelete és a női nevelés hagyományai Magyarországon. A Magyarságkutató Intézet és a Kortárs Női Reflexiók Fóruma közös konferenciája. 2026. október 8–9.

Dr. Lakatos Adél (levéltáros, Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár):

300 éve a hajósi kegyszobor oltalmában

A kalocsai érsekség legrégebbi egyházművészeti emlékét őrzi a hajósi Szent Imre templom. Későgótikus, 15. század végén készült Szűz Mária kegyszobra 300 éve, 1726-ban érkezett Hajósra, az itt megtelepedő németajkú lakossággal együtt. Hajósra érkezése után gyógyító hírének, az itt történt ima-meghallgatásoknak hamar híre ment és megindultak hozzá a zarándoklatok. A hívek olyan nagy számban keresték fel a hajósi Szűz Anyát, hogy az a mondás járta a településen: *„a harangok ki se tudtak húlni”* (*d Glockana haud itt kenna auskiahla*). A falu bejáratához érkező zarándokcsoportokat ugyanis, harangzúgás fogadta és ez egészen addig szólt, amíg a templomba be nem léptek.

Hajós egyike volt azoknak a búcsújáróhelyeknek, melyek a török kiűzése után születtek az egyházmegye területén. A virágzó, sokféle Máriás-lelkiséget és hagyományt magába foglaló búcsújárás hazai, középkori gyakorlata találkozott itt a betelepülő németajkú lakosság vallási tradícióival. Az egyházi és lelki élet újjászervezésére nagy hatással voltak a trienti zsinat (1545-1563) határozatai, melyek Magyarország töröktől megszállt részein, így a kalocsai érsekség területén is, csak a 18. század elejétől fejthették ki jótékony hatásukat. A zsinat tanításai számos fontos kérdésben jelentettek útmutatást. Közülük több is érintette a kegyhelyeket. Ilyen volt pl. a zsinat bűnbocsánattal és az ezzel összefüggő búcsú fogalmával vagy a kegyhelyek látogatásának hitéletbeli jelentőségével kapcsolatos állásfoglalása.

A 18. századtól kezdve több Mária-kultuszhoz kapcsolódó kegyhely is született- szerveződött újra a kalocsai érsekség területén. Középkori gyökerei voltak a Bácskában található, Doroszló (jelenleg Doroslovo, Szerbia) mellett fekvő Bajkút búcsújáróhelynek. Segítő Mária kegyképe a 18. században készült. A kalocsai érsekség másik székvárosában, Bácsban (1920-ig két központú volt az egyházmegye), a ferencesek Szent Antal kápolnája nagy számban vonzotta a

híveket Szűz Mária ünnepein. A bácsi Nagyboldogasszony ferences templom szintén fontos szerepet játszott a Mária-tisztelet terjesztésében. Örvendező Szűz Anya ikonját, melyet mind a mai napig itt őriznek, 1685-ben készítette egy Dima nevezetű görög ikonfestő. A Pétervárad közelében működő Tekia búcsújáróhely Havi Boldogasszony képét 1735 körül festette a bécsi Johann Christoph Winkler. A Baja melletti Vodicán, a Doroszló melletti, Bajkúthoz hasonló, az ún. szentkutak típusába tartozó kegyhely alakult ki. Segítő Mária képét 1800 körül készítette Hanisch Mátyás. Ilyen típusú kegyhely volt a Hercegszántó melletti Vodica is, melynek kápolnáját 1838-ban emelték. Az eddig említett búcsújáróhelyek mellett több olyan is működött, melynek kisebb volt a vonzáskörzete, mint pl. a Katymár melletti Bründel (szentkút), vagy a Csávoly ill. Dusnok közelében található, Szűz Mária tiszteletére szentelt kápolnák.

A hajósi kegyhely történetének fontos forrása a Kalocsai Főegyházmegyei Levéltárban őrzött iratanyag mellett Johann Joseph Oeler, offingeni plébános 1693-ban írt munkája. A hajósi kegyszobrot, melyet a Schwabisch-Würtemberg tartományból betelepülők hoztak magukkal, korábban az Offingenhez tartozó, Bussen-hegyi kegykápolnában őrizték. A szobor itteni történetével és Magyarországra érkezésével kapcsolatban több, fontos tanulmány is született, pl. Thomas Selig unlingeni plébános, helytörténész, Carl Brehm plébános vagy Hermann Egyed tollából. A hajósi sváb lakosság körében fennmaradt hagyományokat a településen élő, Schön Mária néprajzkutató évtizedek óta folytatott gyűjtéseiből ismerhetjük meg. Emellett fontos, új információkat kaphatunk a hajósi kegyszobor művészettörténeti, ill. stíluskritikai vizsgálatá során.

A hajósi kegyszobor az ún. Aranyos vagy Szép Madonnák korszakában készült későgótikus ábrázolás. Az eredeti szobornak csupán néhány töredéke őrződött meg benne: Mária felső teste a karjai nélkül, ruházata és a gyermek Jézus. Hiányosságai részben az óhazában megélt tüzesetekből, részben a Magyarországra szállítás körülményeiből adódtak. A 15. században a Mária-kultusz erősödésével kezdődött az ún. Aranyos Madonnák korszaka, mely alatt a szép, bájos és kedves arcú Mária-ábrázolásokat értették. A gótikus templomok gazdag szobrászati díszítést kaptak. Az addig merevebb ábrázolások ekkoriban oldottabbakká váltak. Jellemzővé vált a mozgás érzékeltetése, az érzelmek kifejezése és a gazdagon redőzött ruházat ábrázolása. Gazdagodott a Mária-tematika. Mária életének különböző jeleneteit egyre gyakrabban ábrázolták nemcsak falképeken, hanem templomok ún. Mária-kapuin, ill. a belső térbe is kerültek Mária-szobrok.

A hajósi kegyszobor készítésének helye feltehetően Michael Erhart ulmi szobrász műhelye volt. Ulm a 15. században fontos gazdasági-kereskedelmi, valamint művészeti-szobrászati központ volt. Itt haladtak át az Itáliát Németalfölddel összekötő kereskedelmi utak. Az ulmi műhelyeknek így alakulhatott ki a sajátos formanyelvük: itáliai és németalföldi hatásokat olvasztottak magukba. Jellemző volt az itt készülő szobrokra a karakteres megformálás, lágy redőzetű, elegáns ruházat, a test tömegének érzékeltetése a ruha alatt. A németalföldi művészetből vették át az arcok karakteresek, egyéni megformálást és az érzések ábrázolását. A hajósi szobor készítőjének, Michael Erhartnak életrajzi adataival kapcsolatban több bizonytalanság van. Vándoréveit feltehetően Konstanzban és Strassbourgban töltötte. Itt ismerte meg a németalföldi realizmus egyik mesterének, Nikolaus van Leydennek a munkásságát. Valószínűleg dolgozott a strasbourg-i dóm szobrászati díszítésének kialakításánál, Leyden műhelyében. Hatott rá Rogier van der Weyden művészete is. Erhart kezdetben Ulmban, idősebb Jörg Syrlin műhelyében dolgozott az ulmi székesegyház

kórusberendezésén. Itt készített először Nikolaus van Leyden szobraihoz hasonló mellszobrokat. Majd megnyitotta saját műhelyét Ulmban. Műveinek jegyzékét nehéz összeállítani, mivel egyetlen szignózott munkája van csupán: a Schwäbisch Hallban (Szt. Mihály templom) lévő feszülete. Fiával, Gregorral is dolgozott együtt. Másik fia, Bernhard is szobrász lett. Az ulmi levéltárban sok dokumentum maradt fenn megbízásaival kapcsolatban. Több bencés monostor számára is dolgozott. Kapcsolatban állt a zwiefalteni bencés apátsággal, mely feltehetően a hajósi kegyszobor megrendelője lehetett. Erhart több megrendelésüket is teljesítette. Az itteni templomban mind a mai napig látható az általa készített feszület. A hajósi kegyszobron a Michael Erhart műhelyében készült munkákra jellemző lágyabb megformálás jegyei fedezhetőek fel.

Az elkészült szobrot a Zwiefalten közelében fekvő bussen-hegyi kis kápolnában helyezték el a bencések, mely a Fájdalmas Anya oltalma alatt állt. A Hajósra hozott Mária-szobor tehát nem a kápolna kegyszobra volt. A kápolna berendezése egy pusztító tűzvésznek esett áldozatul. A kimentett Mária-szobrot a zwiefalteni bencések templomába vitték át, akiknek birtokaihoz tartozott a Bussen-hegy és környéke is. Később, amikor a hívek egy nagyobb templomot építettek a Bussen-hegyen, visszakérték szeretett Mária-szobrokat, melyet ünnepélyes körmenetben vittek fel oda. Majd ismét tűz ütött ki a bussen-hegyi templomban, de a Mária-szobrot, az egyik karját leszámítva, ismét sikerült kimenteni. A tűzvész után, mivel a hívek nem rendelkeztek a megfelelő anyagiakkal, egy ideiglenes kápolnát emeltek a Bussen-hegy lábánál fekvő Offingen faluban, amelyben Mária-szobrát is elhelyezték. Közben a kápolnába kétszer is betörték és elvitték a Szűz Máriának hálából felajánlott fogadalmi ajándékokat és a szobor értékes selyemruháit. Ez azért beszédes adat, mert ebből kiderül, hogy ezt a szobrot is öltöztetőssé alakították át a kor szokása szerint. Erre a 17. században kerülhetett sor. Az átalakítás során lefaragták róla pártázatos koronáját. Fejére stólat helyeztek.

A 17. század végén a szobor a közeli Dietelhofenbe került az offingeni hívek ajándékaként, amikor az ottani közösség egy nagyobb templomot épített. Innen hozta el aztán 1726-ban Hajósra a betelepülők első csoportjával Anna Maria Hall, akinek unokaöccse, Johann Karl Hall, itt Dietelhofenben volt káplán.

A hajósi kegyszobor lábánál holdsarló látható. Ez az úgynevezett Napbaöltözött Asszony (latinul: *Mulier Amicta Sole*) ábrázolástípus a 15. század közepétől jelent. Szent János látomásának következő mondatából eredeztethető: „Az égen nagy jel tűnt fel: egy asszony; öltözete a Nap, lába alatt a Hold, fején tizenkét csillagból korona”. (Jel 12,1-2). Ennél az ábrázolástípusnál megfigyelhető a Mária lába alatt elhelyezett félhold, amely abban a korban az ellenséget vagy akár a pogányságot is szimbolizálta. A félhold megjelenítése német nyelvterületen elterjedt volt. A Holdra gyakorta rákerült egy emberi arc mintája is, amely néhol szintén a törököt, máshol általánosan az eretnekeket kívánta megjeleníteni. Ennek ismert példája a csíksomlyói kegyszobor és ebbe típusba tartozik a hajósi kegyszobor is. Erdély legnépszerűbb Mária-ábrázolása a 16. század első évtizedeiben készült. A hajósi kegyszobor 1490 körül készült. A csíksomlyóinál tehát fiatalabb.

A hajósi szobornál megfigyelhetjük a Madre della Consolazione (Vigasztalás Anyja) ábrázolástípus hatását is, mely a 13-14. században toszkán földön alakult ki. Ennél a típusnál a gyermek Jézus Máriától elfordulva a lent térdeplő hívő felé hajol, vagy áldást oszt. A gyermek anyja karján, hagyományos módon ül. A Madre della Consolazione-típus a 15. század első

felében egész Európában elterjedt. Az ábrázolást Leonardo da Vinci a 15. század végén annyiban módosította, hogy Mária elé helyezte a gyermek alakját. Jézust gyakran teljesen mezítelen ábrázolták, egész testével a néző felé fordult. Ez a kompozíciós megoldás, a gyermek Jézus és a szobor vagy kép előtt ájtatoskodó hívő között kötetlenebb, bensőséges kapcsolatot teremlett. Az új képtípus hamar népszerűvé vált.

A hajósi Szűz Anya kegyszobrát a németajkú telepések hozták magukkal, védelmét kérve, amikor első csoportjuk Csáky Imre kalocsai érsek hívására elindult Schwaben-Württemberg területéről, főleg az Ulm melletti Bussen-hegy mintegy nyolcvan településéről a messzi ismeretlenbe. Félelmük nem volt teljesen alaptalan, új, választott hazájukban a török uralom idején elvadult, szinte áthatolhatatlan mocsaras, erdős területen kaptak helyet. A bevándorlók Ulmig gyalog, szekérrel jutottak el, innen pedig kisebb csoportokban összeváru egymást a Dunán hajóztak le Kalocsa környékéig. Míg más német telepítések esetében az új település kiépítése a Magyar Királyi Kamara pontos tervei szerint történt, addig Hajós esetében ilyen tervezettségéről nem beszélhetünk. A hajósi népnyelvben fennmaradt egy szólás az új telepések első három nemzedékéről, akik kemény és szívós munkával alakították át és tették lakhatóvá a tájat: *"Az első csoportnak a halál jutott, a másodiknak a nyomor, és csak a harmadiknak került kenyér a kezébe."*

Csáky Imre kalocsai érsek pártfogásának köszönhetően készült el a település kis temploma is, melyet a főpásztor 1728-ban szentelt fel védőszentjének, Szent Imre hercegnek tiszteletére. Itt az egyik mellékoltáron kapott helyet a kegyszobor, melynél hamarosan csodálatos gyógyulások történtek. Csáky Miklós érsek 1749-ben, majd Klobusiczky Ferenc érsek 1752-ben elrendelte ezek kivizsgálását. Klobusiczky az egyházi kivizsgálást követően új, rokokó főoltárt készíttetett a kegytemplom számára, ahova ünnepélyesen átvitték a kegyszobrot. A kegyhely 1794-ben kapott búcsús kiváltságot VI. Pius pápától. Feltehetően erre az alkalomra készült el a hajósi Szűz Anya mariazelli típusú öltözeke. Szintén a 18. század végén készülhetett Mária és Jézus fennmaradt, még barokk formákat mutató kegykoronája is. A Mária szobor öltöztetős jellege 1900-ig maradt meg. Archív fotókon jól látszik, hogy ettől kezdve csupán a fejére terítettek egy hosszú, lábáig leomló stólat, ruhát viszont már nem adtak rá. Így látható vált eredeti, finoman redőzött és mintázott öltözeke.

A hajósi kegyszobor az átélt tűzvészek következtében súlyosan károsodott és komoly statikai problémái voltak, melyeket időről-időre megpróbáltak orvosolni ideiglenes megoldásokkal. 1937-ben azonban szükségessé vált nagyobb szabású restaurálása, melyet Zichy Gyula érsek bőkezűen támogatott. A munkálatokkal Krasznai Lajos szobrászművészt bízta meg. Jelenlegi formáját az 1988-1989-es restaurálás során nyerte el, mely Bérczi László művészettörténész és Radovics Krisztina restaurátorművész nevéhez köthető. Mária fejére a restaurálás során ismét a középkori Mária szobrok koronáit idéző, faragott párta került.

Köszönöm a figyelmet!